

## **РЕЦЕНЗИЯ**

**от проф. д-р Ангел Маринов Петров, преподавател**

**в Катедрата по Методика на Факултета по славянски филологии – СУ  
„Св. Климент Охридски“**

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен  
„доктор“

по научната специалност „Теория и история на литературата“,  
професионално направление 2.1. Филология, област на висше образование 2.  
Хуманитарни науки

**Автор:** Борислава Пенева Стефанова

**Тема:** „Проекции на училището в българската литературна периодика между  
двете световни войни“

**Научен ръководител:** проф. д-р Стилиян Стоянов, ЮЗУ „Неофит Рилски“

### **Биографични данни**

Борислава Пенева Стефанова е родена на 26.11.1974 г. Завършила е висше образование, магистърска степен, в ШУ „Епископ Константин Преславски“ със специалност българска филология и професионална квалификация специалист по български език и литература и преподавател по български език и литература в средното училище. През периода 1997 – 2000 г. е библиотекар в МБАЛ гр. Попово. От 2000 г. е учител по български език и литература в различни училища: ОУ „Алеко Константинов“, с. Голямо градище, обл. Търговище (2000 - 2002), ОУ „Отец Паисий“, с. Водица, обл. Търговище (2002 - 2007), Професионална гимназия по селско стопанство „Никола Пушкиarov“,

гр. Попово (2007 - 2010), СУ „Никола Велчев“, гр. Самоков (2011 - 2014), СУ „Отец Паисий“, гр. Самоков (2011 - 2020).

### **Актуалност на темата**

Дисертационното изследване на Борислава Пенева Стефанова на тема *„Проекции на училището в българската периодика между двете световни войни“* е насочено към анализ и осмисляне на значими научни и образователни проблеми. То е резултат от задълбочено изследване на факти и процеси, отнасящи се до сравнително отдалечен от днешния ден период в българската политическа и културно-образователна история - 20-те и 30-те години на миналия век. Трудът изгражда реалистичен образ както на социалния живот в Царство България през разглежданото време (партийни противопоставяния, отношения между различни обществени слоеве, икономическа ситуация, културни тежнения), така и дава ясна представа за ролята, която регулираното от държавата „народно образование“ играе за израстването на учениците като възпитани в патриотичен дух млади хора, които милеят за Отечеството си и са лоялни поданици на господстващите властови структури. Обобщенията, които съпътстват проучването на посочените социални и културно-образователни характеристики на периода, са направени през призмата на професионално осъществен подбор и анализ на текстове – статии в периодичния печат и документи (преди всичко закони и подзаконови актове), които отразяват сложността на времето, белязано с ярки противопоставяния, сблъсъци, насилия. Налага се генералният извод, че в периоди на динамични социални раздвижвания, прояви на нетърпимост и кървави междуособици идеите за рода, родното, народа, родината са духовни опори за всички българи. Това, с което представеното дисертационно изследване е актуално и значимо за съвременната образователна теория и практика, е както ориентацията на

авторката към проблематика, която досега е останала недостатъчно проучена, така и разработената в труда концепция за националната литература и за българското училище като територии на духа и на патриотизма, които при необходимост са призвани да съдействат в най-голяма степен за възстановяване на свързващите звена на разединената нация.

### **Общо представяне на текста на дисертацията**

Трудът на Борислава Пенева Стефанова се състои от увод, четири глави, заключение и библиография. Текстът е разположен върху 175 страници.

В **уводната част** на работата е обоснована мотивацията на авторката за разработване на избраната проблематика – да изследва период от време, което се отличава със своя водеща идеология и което разполага с определени средства за нейното разпространение и налагане. В тази начална част е представена целта на дисертацията - „чрез проекциите на училището в периодичния печат да се проследи какви са концепциите на държавата през 20-те и 30-те години на ХХ век за училището и за възпитанието, което то трябва да дава; каква е идеологията на държавата във връзка с облика и идейното съдържание на художественото творчество като обществен възпитателен елемент“ (с. 6). Изкуството (в конкретния случай - литературата) и училището са сред основните инструменти, чрез които държавата поддържа властването на господстващата идеология и осигурява обществения ред. Тези феномени и тяхното развитие между двете световни войни стават обект на изследователски интерес в работата и прицел на проучване, осъществено прецизно чрез анализационен прочит на медийни текстове, литературни творби и законодателни актове. Тук е формулирана и основната хипотеза на труда – тезата, че държавата налага системен и целенасочен контрол върху

сферите на изкуството (художествената литература) и образованието, а последствията от това влияние са израстване на личности с патриотично отношение към родината и безкритично поддържане на политиките, които води официалната държавна власт. Искам да отбележа, че в хода на авторските разсъждения хипотезата е доказана убедително както с подходящия подбор на значими факти от обществения политически и духовен живот на Царство България, така и чрез умелия професионално осъществен научен (социологически, историографски и литературоведски) анализ на фактите.

**Първата глава** на разработката насочва вниманието на читателя към политическия контекст на 20-те и 30-те години от миналия век, време, белязано със сериозни социални и житейски трусове в историята на страната – метеж, атентат, терор, няколко преврата, несигурност и изостряне на отношенията между партии и обществени слоеве. Търси се мястото на художествената литература в обществените процеси. Акцент се поставя върху ролята на основни литературни идеи и художествени тенденции, оставили отпечатък върху духовния живот на народа (например посветена на отминалите войни художествена проблематика, сецесион, символизъм, експресионизъм, постсимволизъм, диaboлизъм). С примери от културния „афиш“ на времето се представя динамиката на цялостния духовен живот на нацията, проследяват се интелектуалните висоти и постижения на времето – в театъра, в киното, в изобразителното и в музикалното изкуство. Кратките, но съдържателни характеристики, които се дават на посочените течения в литературата и в изкуството, са свидетелство за широката осведоменост на авторката по отношение на културните прояви през тези години. Като централни теми в художествените произведения през периода се открояват родината, родното, отношението между родно и чуждия свят, човекът с

неговата лична съдба, които се превръщат в художествени образи през „призмата на социалното“ (с. 21). Задълбочените познания на Борислава Стефанова и целенасоченият анализационен прочит, демонстрирани във връзка с основни литературни издания от периода (например списанията „Пламяк“, „Хиперион“, „Стрелец“, „Златорог“, „Изкуство и критика“ и др.), свидетелстват за уменията на докторантката да осъществява литературноисторическо и литературоведско изследване.

Важен момент в дисертацията бележи **втората глава** на труда. В нея се представят резултати от проучване на документи, регулиращи културния живот и образователното дело в държавата между двете световни войни – Търновската конституция, Закона за народното просвещение от 1909 г., Закона за изменение и допълнение на Закона за народното просвещение от 1921 г., Закона за детската литература, Закона за поощрение на родната литература и изкуство, Закона за защита на държавата и измененията му. Прави се преглед и на голямо количество подзаконови нормативни актове – наредби, правилници и др. Проследяват се основни постановки в законите, като се обосновава ролята им на двигатели на културните и на образователните процеси в държавата. Изтъква се значението им за социалното и личностното израстване на младите хора, за тяхното изграждане като родолюбци, работещи за добруването на страната. Не на последно място акцент е поставен и на още една важна характеристика на проучваните документи – във всеки един от тях се прокарва идеята за защита на единството и целостта на българската нация и на българската държавност, за активното противодействие на опитите за съпротива срещу официалната власт и нейните институции, срещу влиянието върху младите хора на чужди за българските бит, душевност и традиции житейски и културни влияния. Трябва да бъде отбелязано, че анализът на

посочените нормативни документи е осъществен пунктуално, прецизно и от ясни научни и изследователски позиции, които са в синхрон както с тезата на дисертационния труд, така и с поставените в началото на разработката изследователски задачи.

**Третата глава** на дисертацията насочва вниманието на читателя към проблеми, свързани с възпитанието на младите хора, което е представено като функция на упражняваните чрез училището педагогически въздействия. Акцентът пада върху ролята на „литературното образование като предпоставка за нравствено, културно и идейно възпитание, като средство за възпитание в патриотизъм и дори като средство за предотвратяване на противодържавни настроения“ (с. 93). Анализират се много на брой министерски наредби, т. нар. Окръжни, чрез които държавната институция определя „правилната“ посока, в която чрез учебните заведения се развиват образователните процеси, като едновременно с това следи за противодържавни влияния и неприемливи за официалната власт идеологии, които могат да се разпространяват чрез определен вид художествено творчество или чрез които се прави пропаганда и агитация, насочени срещу устоите на съществуващия обществен ред. Връщане към народностното начало, почит към националните герои (например ученически чествания на Кирил и Методий, Христо Ботев, Любен Каравелов, Вазов и др.), изграждане на нови морални и интелектуални сили у българите, възпитание на младото поколение в труд и чрез труд, уважение към държавните органи и монархическата институция – това са основните тематични ядра, върху които се крепи доктрината на държавната образователна политика през разглеждания исторически период. Изтъква се ролята на учебниците (преди всичко на учебниците по литература) и на текстовете, включени в тях, чрез

които се прокарват идеите за възпитание в дух на патриотизъм и лоялност към държавата и към официалната власт. Специално внимание в дисертацията се отделя на публикации в периодичния печат, в които се интерпретират проблеми на училището като средство за възпитание и развитие на младото поколение (например статии на Георг Кершенщайнер, Спиридон Казанджиев, Атанас Илиев, Евстатий Милошев, Димитър Гаврийски и др.). Изводът, до който се достига, е, че различните аспекти на възпитаването в морални ценности, в патриотизъм и в трудолюбие се осъществяват в голяма степен чрез училищна работа с исторически и с художествени текстове, внимателно подбрани и професионално използвани от учителите в съответствие с целите и задачите на училищното образование в Царство България.

В последната глава на труда на тема „За какво пишат учениците през 20-те и 30-те години на ХХ век“ се прави преглед на ученическо художествено творчество. Представя се интересна картина на времето, в което младежи предлагат за публикуване свои първи литературни опити, в повечето от които личат чужди влияния и стереотипи и съвсем не се съотнасят с тенденциите на официалната образователна политика, насочена към възпитание в духа на традиционните национални ценности.

Авторефератът представя точно дисертацията и отговаря на съдържателните, структурните и жанровите особености на този вид текст. Приемам изготвената справка с приноси.

### **Критични бележки**

В уводната част на труда са използвани изрази, които издават прекалена „близост“ на автора до предмета на работата (например: *аз самата съм учител...; винаги съм считала обаче...; моята практика на учител показва...;*

*преди няколко години попаднах на...; това провокира интереса ми... и др. ).* Такива изрази не са подходящи за стила на едно научно дисертационно изследване, мястото им е в публикации, в които се споделя личен педагогически опит.

### **Заключение**

Дисертационният труд на тема *„Проекции на училището в българската литературна периодика между двете световни войни“* показва, че докторант Борислава Пенева Стефанова притежава теоретични знания и изследователски умения, като демонстрира отлични способности за самостоятелно провеждане на научно дисертационно проучване.

В резултат на направения анализ на дисертационния труд предлагам на почитаемото Научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Борислава Пенева Стефанова в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, по научната специалност *„Теория и история на литературата“*.

02.10.2022 г.

Рецензент:.....

(проф. д-р А. Петров)